

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ
ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

**Матеріали
науково-теоретичної конференції
(Київ, 26 травня 2022 року)**

**Київ
2022**

Редакційна колегія:

Гусарєв С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Вознюк А. А., завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1, доктор юридичних наук, професор;

Матюшенко О. І., завідувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат наук з державного управління;

Макаров М. А., завідувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Корольчук В. В., т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Федоренко О. А., науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 13 травня 2022 року (протокол № 8)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їх якість несуть автори

П78 **Проблеми** кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану [Текст] : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / [редкол.: С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. – 410 с.

УДК 343.98:355.271(06)

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Акімов М. О.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ
РЕГЛАМЕНТАЦІЇ БОЙОВОГО ІМУНІТЕТУ
ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ..... 15

Білянська Н. В.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ,
ЗАВДАНОЇ ВОЄННИМИ ЗЛОЧИНАМИ ВНАСЛІДОК
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ..... 19

Бондаренко М. С.

УЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ОЗНАКА,
ЩО КВАЛІФІКУЄ ЗЛОЧИН..... 22

Ботнарченко І. А.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОПАГАНДУ ВІЙНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 27

Букач В. В.

ПРАВОВА ДОПОМОГА ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ
ГАРАНТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 31

Бурак М. В., Конончук А. О.

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ОБСТАВИНА,
ЯКА ВПЛИВАЄ НА КВАЛІФІКАЦІЮ ЗЛОЧИНУ
ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ 34

Васильєв А. А.

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛІЗАЦІЮ РОЗКРАДАННЯ
ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ 39

Вознюк А. А.

ВОЄННИЙ АБО НАДЗВИЧАЙНИЙ СТАН
ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВПЛИВАЄ НА КВАЛІФІКАЦІЮ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
АБО ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 43

Гловюк І. В. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ЗАКОНОПРОЄКТНИХ ПРОПОЗИЦІЙ	55
Грига М. А. ЕКСПЕРТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ, АКТУАЛЬНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	58
Гурбанова Н. Н. ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ: МЕТОДИ ПРОТИДІЇ.....	63
Гурський В. Є. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЯК ЗАХІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	65
Дуфенюк О. М. БАЛАНС ЦІННОСТЕЙ ТА ІНТЕРЕСІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВІЙНИ	66
Жук І. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КІБЕРЗАХИСТУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	71
Задніченко С. І. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	73
Зайка С. О., Зайцев Д. О. ОБШУК ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	78
Зеленяк П. А. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ.....	82
Іващенко В. О. ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: МІЖНАРОДНІ ПИТАННЯ ЗАБОРОНИ.....	88

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26, 131 с.
2. Статистичні дані. *Пробація України* : [сайт]. URL: https://www.probatio.gov.ua/?page_id=197.

Дуфенюк Оксана Михайлівна,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1 ІПФНП
Львівського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

БАЛАНС ЦІННОСТЕЙ ТА ІНТЕРЕСІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Застосовуючи концепцію Г. Пакера про різні моделі кримінального процесу [1] та аналізуючи реформаторські тенденції у цій сфері в останні десятиліття, можна обґрунтовано висновувати, що модель кримінального провадження в Україні еволюціонує від контролю за злочинністю (до реформи 2012 р.) до належної правової процедури (після реформи 2012 р.). Ключовим параметром для концептуального розмежування цих двох моделей є мета і засоби її досягнення. У дуже спрощеному трактуванні для моделі контролю за вчиненням злочину найбільш важливим показником є покарати злочинця, натомість для моделі на належної правової процедури є не допустити покарання невинуватого, гарантувати права та свободи особи, впровадити засади процесуальної діяльності, які унеможливають свавілля держави, навіть коли вона переслідує блага мету. І попри наявність проблемних питань та недоліків у чинному кримінальному процесуальному законодавстві, про які не раз сигналізували практики, очевидним стало суттєве оновлення парадигми кримінального процесу.

Після спливу 10 років, у лютому 2022 р. розв'язання повномасштабної агресивної війни проти України детермінувало новий виток реформаторських процесів. Довелося знову переглянути окремі концептуальні засади, змінити застосування окремих правових інститутів, забезпечити виконання завдань процесуальної діяльності в умовах активних бойових дій, в умовах руйнувань інституційної інфраструктури кримінального правосуддя в окремих регіонах, в умовах необхідності документування численних порушень міжнародного гуманітарного права і т.д. Відсутність досвіду, ба навіть припущень у

темпоральній перспективі потенційної небезпеки такого розмаху та тривалості збройної агресії, епізодності порушень міжнародного гуманітарного права на території фактично всієї України, стали причиною того, що творці КПК заклали по суті мізерну кількість нормативних положень, що регламентували особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану. Цю прогалину довелося долати парламентарям, науковцям та юристам-практикам сьогодні.

Тільки за останні два місяці було 9 потуг оптимізувати кримінальне процесуальне законодавство (Закони України № 2108-IX від 03.03.2022; № 2110-IX від 03.03.2022; № 2111-IX від 03.03.2022; № 2125-IX; від 15.03.2022; № 2137-IX від 15.03.2022; № 2160-IX від 24.03.2022; № 2198-IX від 14.04.2022; № 2201-IX від 14.04.2022; № 2236-IX від 03.05.2022). Тричі змінювалася назва відповідного розділу. Втім, малоімовірно, що остання редакція КПК не зазнає подальших трансформацій.

До воєнного стану система кримінального провадження презентувала певний ступінь рівноваги індивідуальних та суспільних цінностей, публічних та приватних інтересів. І хоча чимало правників висловлювали критичні погляди щодо обвинувального ухилу кримінального процесу, недостатньої пропорційності процесуальних можливостей різних сторін кримінального провадження, потерпілого, після «воєнних новел» стало цілком зрозуміло, що сфера приватних інтересів далі звужується, що дає підстави фахівцям (І. Гловюк, В. Завтур) стверджувати про появу тенденції «обмеження основних процесуальних гарантій та суттєвий дисбаланс з ухилом на забезпечення саме публічного інтересу та його явне превалювання у цій нормативній регламентації. Тобто, коли мова йде про кримінальне провадження в умовах воєнного стану, публічний інтерес щодо невідворотності покарання стає пріоритетним» [2]. Чи виправданий такий підхід законодавця? Адвокатська спільнота наполягатиме, що ні, справедливо вбачаючи ризики для інтересів клієнта, натомість спільнота слідчих, детективів, дізнавачів, прокурорів, зітхне з полегшенням, адже ця тенденційність виражається:

– у певних відступах від жорсткого судового контролю (наприклад, «делегування» окремих повноважень слідчого судді керівнику органу прокуратури (п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК));

– спрощенні окремих процедур (наприклад, в умовах воєнного стану обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи може бути проведений без залучення понятих, якщо це об'єктивно неможливо або пов'язано з небезпекою для їх життя чи здоров'я (абз. 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК));

– *подовженні окремих процесуальних строків* (наприклад, п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК; абз. 2 п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК; ч. 5 ст. 615 КПК і т.д.);

– *зменшенні бюрократичної тяганини* (наприклад, не врахування періоду воєнного стану до загальних строків, передбачених ст. 219 (ч. 8 ст. 615) дозволяє не бігати з клопотаннями про продовження строків по інституційній вертикалі; автоматичне продовження обраного під час досудового розслідування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання (ч. 5 ст. 615 КПК);

– *розширення зони дискреційних повноважень сторони обвинувачення, суду* (наприклад, можливість використати як докази в суді показання свідка, потерпілого, якщо хід та результати допиту, одночасного допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації, а у випадку підозрюваного додатковою є вимога присутності (особисто чи дистанційно) захисника (ч. 11 ст. 615 КПК)).

Звісно є такі нововведення, які всіх влаштовують, якщо з обох сторін є розуміння гострої своєчасності, доцільності та важливості таких змін, або ж навпаки всім стають «кісткою в горлі», якщо ці зміни недолуго сформульовані, ухвалені без належного механізму для реалізації або й цілком відірвані від практики. Таким часто хибує інкрементальний підхід до вироблення доктрини «воєнної» моделі кримінального провадження.

В аксіологічному вимірі конкурують приватний та публічний інтерес, дві системи цінностей: *цінності індивідуальні* – умовно назвемо, права людини, оскільки сюди відноситься і повага до людської гідності, і права, і свободи та інші індивідуальні блага (ст. 3 Конституції України прямо вказує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; ч. 1 ст. 8 КПК деталізує засаду верховенства права як засаду, за якою людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави); *цінності суспільні* – правовий порядок, в якому забезпечується загальне суспільне благо – безперебійне функціонування системи кримінального правосуддя з метою забезпечення матеріальної та процесуальної справедливості, невідворотності покарання, відшкодування шкоди, відновлення порушених прав і т.д. Відмінність між цінностями та інтересами полягає у тому, що перші є по суті першоджерелом для появи других. Цінності мають фундаментальне значення, тоді як інтерес презентує реалізацію їх у практичному житті.

У практиці досудового розслідування часто конкурують цінності та інтереси не тільки у дихотомії «публічне – приватне», але й

«приватне – приватне». Як наслідок, *модель належної правової процедури досягла своєрідного оптимуму Парето, що в контексті системи кримінального провадження означає, що покращення статусу одного учасника приводить до погіршення статусу іншого.* Превалювання інтересів сторони обвинувачення веде до обмеження процесуальних гарантій сторони захисту. Водночас превалювання інтересів сторони захисту може «паралізувати» діяльність сторони обвинувачення та унеможливити виконання соціального завдання, досягнення соціальної справедливості, зокрема захистити інтереси потерпілого, інтереси суспільства, держави.

Традиційно у правовій, демократичній державі нормативна регламентація діяльності органів кримінального переслідування та юстиції має здійснюватися з урахуванням вимоги мінімізації втручання у приватну сферу, а якщо таке й допускається, то тільки у зв'язку з певними винятковими обставинами (для верифікації правомірності такого впливу застосовується тест на пропорційність такого втручання). Безперечно, війна є додатковим викликом і очевидною винятковою обставиною, що закономірно детермінує легітимізацію превалювання суспільного, публічного над індивідуальним, приватним. Як слушно констатує В. Михайленко: «В умовах воєнного стану сфера національної кримінальної юстиції опинилася перед викликом поєднання безперервного здійснення правосуддя для реалізації принципу невідворотності відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення з одночасним забезпеченням безпеки осіб, задіяних у кримінальному провадженні» [3].

Міжнародна спільнота врахувала потенційну можливість існування виняткових підстав для обмеження прав людини, впровадивши ст. 15 Конвенції. Цим правовим інструментом скористався український уряд, інформувавши через чотири дні після початку агресивної війни Генерального секретаря РС про відступ від своїх зобов'язань за ст. 5, 8, 13, 15 Конвенції, що, за словами Т. Фоміної та В. Рогальської, дозволяє зробити висновок про легітимність обмеження права на свободу та особисту недоторканність в умовах воєнного стану в українському законодавстві [4].

Завершуючи, слід зазначити наступне: по-перше, в сучасних умовах варто налаштуватися на тяглість трансформації кримінального процесуального законодавства як шлях до усталеної оптимальної моделі кримінального процесу в умовах воєнного стану.

По-друге, важливою є ефективна комунікація між середовищем правників (судді, прокурори, адвокати, слідчі, дізнавачі) та середовищем законотворців (суб'єкти законодавчої ініціативи, парламентарі, профільні

комітети ВРУ), що дозволяє оперативно реагувати на нові виклики, усувати прогалини, пов'язані з функціонуванням правових інститутів та механізмів в умовах воєнного стану.

По-третє, про оцінку результатів, ризиків, вдалих і не дуже вдалих рішень можна говорити після щонайменше кількох місяців нової практики застосування права, а ще більш предметно оцінювати «воєнну» реформу КПК можна буде у поствоєнний період, зокрема й з огляду на прецеденти оскарження процесуальних рішень у судах вищих інстанцій та ЄСПЛ.

По-четверте, баланс цінностей до і після війни у кримінальному провадженні змінюється, але слід враховувати мотивацію цих змін. Одна справа, коли держава «перетягує ковдру на себе», посилює вагу публічних цінностей та інтересів через бажання використати систему кримінального провадження як карально-репресивний інструмент в руках влади, і зовсім інша – коли йдеться про прагнення забезпечити виконання завдань в надскладних умовах, зумовлених воєнними реаліями. Погоджуючись на таку конструкцію процесу, слід пам'ятати, що воєнний стан у темпоральній перспективі є тимчасовим явищем і після його завершення модель належної правової процедури має повернутися до паритету індивідуальних та суспільних цінностей, приватного та публічного інтересу.

Список використаних джерел

1. Packer H. L. Two Models of the Criminal Process. *University of Pennsylvania Law Review*. 1964. Vol. 113 (1). P. 1–68.
2. Федорів В. Які нові можливості з'являються у досудового розслідування під час воєнного стану? У рамках вебінару ААУ Ірина Гловюк та Віктор Завтур поділитись своїми думками стосовно воєнних оновлень у КПК. *Закон і бізнес*. 16.05.2022. https://zib.com.ua/ua/151432-yaki_mozhливosti_zyavlyayutsya_u_dosudovogo_rozsliduvannya_p.html.
3. Михайленко В. Еволюція судової практики у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: запобіжні заходи. *Юридична газета*. 03.05.2022. URL: <https://jur-gazeta.com/publication/practice/sudova-praktika/evolyuciya-sudovoyi-praktiki-u-kriminalnomu-provazhenni-v-umovah-voenno-go-stanu-zapobizhni-zahodi.html>.
4. Фоміна Т., Рогальська В. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось. *Закон і бізнес*. 19.05.2022. https://zib.com.ua/ua/151472-zapobizhni-zahodi_v_umovah-voenno-go-stanu_scho_zmnilos.html.